

SZEMLE

*Az emlékezet és a szakmaiság lapjai**Tenger véled! Szécsi Margit prózai írásai*

zécsi Margit olyan feljegyzéseit gyűjti

egybe a könyv, amelyek eddig nem vagy csak részben, elszórtan voltak nyomtatásban olvashatók. A próza-kötet négy nagyobb egységre osztott. Az első részben, *Mesék, életemből* cím alatt megismerhetjük a költőnő életét fiatalkorától egészen 1968-ig, a megírás évéig. A budapesti gyermekkor boldog-szomorú éveitől kezdve a vidéken, Bodmérón töltött viszontagságos időszakon át egészen a „demokrácia hajnaláig” enged betekintést a költői hevületű, mozaikoson felszakadozott, mérész asszociativitású írás szerzőjének létezésébe és létfelfogásába; megtudható belőle Szécsiről, hogy volt anno dacumal kőműves, traktorista, de kulturális otthon vezetője is. A kötet második nagy egységként következik a *Tengeri naplók* öt füzet 1972 és 1977 közöttől, bennük a bolgár riviéra által meghatározott élmények bemutatására is sor kerül. Harmadik összegzésében, a *Pillanat – Nap-illat* elnevezésű részében Szécsi „irkalapokon” fellelhető gondolataiból találunk összeállítást a hetvenes–nyolcvanas évekből (a válogatás fia, Nagy András munkája). Ehhez kapcsolódik a negyedik nagy egység, a *Mécs a szirtig – Iga, mécs, szirt*, az alkotó nevéből képzett anagrammatikus felirat alá rendezve, ahol ugyancsak gondolatokat és emlékeket olvashatunk (dátumuk 1967–1988 közötti), de ezek immár magának Szécsi Margitnak a válogatásában kerülnek elének. Ez utóbbi, „gépelt vagy nyomtatott emlékek”, kéziratok között lényegi különbség nincsen. A saját magával, saját jelölőnévvel kísérteties-finom szellemi játékot folytató költőnő lírafelfogásának,

HOLNAP KIADÓ,
2008

egzisztenciális-irányzatos önbesorolásának dokumentumait élete utolsó

éveiben saját kezűleg kezdte sajtó alá rendezni, de még közel két évtizedet kellett várni jelen kötet megjelenésére. Pedig Szécsi ezekben a fejezetekben olyan örök érvényűen foglalkozik képzőművészettel, költészettel, költőkkel, emberekkel, sorsokkal, az akkori, nyolcvanas évekbeli állami rendszerrel és társadalmi helyzettel, a saját helyzetével és életével, a maga és a magyar nép küldetésstudatával, hogy megállapításai az egyidejű korszakjellemzésen túlmutatnak, máig érvényes szellemi üzenetet közvetítenek.

Jánosi Zoltán a kötethez csatolt utószavában (*Szécsi Margit csodálatos élete*) kifejti, hogy a költőnő története elsősorban életrajzi adalékokból táplálkozik, és olyan gondolati elemeket tartalmaz, amelyek meghatározóak voltak az életében. Ezek a mozzanatok nem a gyakorlati események és a mindennapok mozzanatai. Messze vannak, lényegük szerint távol állnak attól a gépies és idegőrlő folyamattól, amit a hétköznapi uralma kényszerít az emberre, noha motivikusan táplálkoznak belőlük.

Eredeti nevén Szélig Margit Budapesten élt, majd a háborús bombázások elől átmenetileg falura (a Fejér megyei Bodmér) költözött a család, de később ismét a fővárosban laktak. Kisgyermekként a budapesti lakosok szemével látta a világot, az élet kezdetét, innen emelkedik fel majd a tengerig, és a tenger lesz az első transzcendens jelenség, amely ámulatba ejti a szerzőnőt. A csoda, az ámulat válik legfőbb témájává, és az a magától értetődő megha-

tottság, amiben a boldogság és az öröm kibontakozik. A „Tenger véled!” köszöntés nem más (azonkívül, hogy a „végrendelet” szó anagrammája, és így az egész mostani gyűjtemény szellemi foglalatja), mint az „Isten véled!” jókívánság olyan megfogalmazásban, ahhoz a perspektívához, beállított-sághoz igazítva, ahogyan Szécsi Margit látta, illetve írásművészetének alanyaként látja a világot. A tenger, a víz, a föld, a fű és az egész természet csodája az a mérce, amelyet a mindent körbejáró szellem meghatároz, akárcsak Isten és a benne való hit. Szécsi a természet és az ember szoros és organikus kapcsolatában hisz, nem kell neki semmi, ami nem tartozik ehhez az univerzumhoz.

Szécsi Margit harcra kész amazon az irodalomban és a saját sorsában. Kiáll magáért, könnyen veszi az akadályokat. A gyermekkori élmények, a művészet, a fiatal és az érett alkotói erő építi fel az írói életutat. Ezekből a részekből áll össze az oeuvre. Ösztöni Szécsit a népi irodalom és nyelvisége, de ezzel együtt a városi (nyelvi) környezet is. Városiaságával, urbánusságával Molnár Ferenc és Mándy Iván világát idézi, velük rokon. Realizmusa impresszionizmussal és szürrealizmussal társul, „világteremtő” az írás folyamatával. Ember és természet mesebeli-reális kapcsolatával terem magának szférákat. A természet és az ember szimbiózisa lenne számára a legdöntőbb. Szépséget keres. Szécsi Margit élete eposz. Mégpedig „lírai eposz”. Hajózás, repülés, háború, szerelem, feladatok, napok, történetek, séta, bandukolás, figyelés, család, barátok, ellenségek, jók és gonoszok, emberek: élet tehát.

Az összegyűjtött prózakötet Nyurga Móki (így szólították Szécsi Margitot szülei kiskorában) által jegyzett nyitófejezetében a gyermeki tudatműködésnek megfelelően bontakoznak ki a hétköznapi megpróbáltatásai, de már telve az utóidejű bölcsességgel: dolgok következményeinek ismeretével, tanulságokkal. Hibázik és vezekel, gondolkodik és álmodik az alany.

Minden emléke álom, és minden álma emlék lesz a múltban. Mert álmairól úgy mesél, mint valóban megtörtént eseményekről. Hiszen megtörténtek, legfeljebb mi voltuk nem kézzelfogható a környezetünkben, hanem inkább a tudatban rakódnak le. Az álom megélése másodlagos élet – mégis élet. Szécsi éppen csak jelzi az álom álomiságát. Néha maga sem kíván különbséget tenni álom és megélt valóság között, mindegyik egyformán az életrajz konkrét eseménye lesz nála. Kijutott neki verésből, szegénységből, de kíváncsi gyerek maradt, cserfes, és a természet mindig kompenzálta a negatív élményeket, így maradhatott boldog ember. Szerette a természet csodáit, önmagát lelte meg benne, önmaga lehetett a természettel közös, párhuzamos létezésében. Útjába került gonosz és jó ember is. Szécsi beállításai szerint az ember hordozza csak ezt a fajta gonoszt magában, és emiatt az állatok és a természet nyelve az, amit Szécsi is megpróbál követni, megérteni. Ezért az *igaz* emberek társaságát keresi, az igaz szót, a költészetet, és magát is igaz emberként tartja számon. Nem is akar más lenni, mint aki. Ő Szécsi Margit, őszinte, és őszintén cselekvő, igaz ember.

Az élet apró rejtelsei, csodái azok, melyekért rajong. Képes volt érzékelni, meglátni mindazt, ami a szemet és a szellemet boldogsággal tölti el. Ha tehette volna, egyesült volna a natúra egy darabjával. Elmenekülni, megjavulni, megjavítani magunkat nem mindig könnyű. Szécsi is próbálta megtalálni a „szerszámokat” ehhez. Megtérni a természethez, hogy később megtisztultan, újként térhessen vissza a világba, lehetőleg az igazak közé. Szécsi Margit proféciája a konvencióktól való elszakadásra ösztönöz. Azt sugallja, miért ne élhetne az ember olyan életet, amelyet akar és választ. Amihez igazán *kedve* van. Kedv nélkül az ember élő halott, kényszeredett semmi. És ezt Szécsi is pontosan látja, és soha nem is akart alávetettként a kényszer hatalma alatt élni. Bohém volt. A szabadságot hirdette és

[Szemle]

szerette mindig. Írásai emlékek, de légies és könnyed reliквиák.

A *Tigris Icsész* anagrammatikus szerzői néven jegyzett elbeszélőegységben – amely tulajdonképpen éneknek is tekinthető, mert ez a fajta epikus narráció illik Szécsi stílusához, személyéhez – felidéri a bolgár tenger élményeit. Ezeket a napokat, perceket, naplójába jegyzi be, megörökíti, emlékeket gyárt. Szécsi rengeteg jelzővel, pontosítással látja el a leírásokat, narratívája valódi epikus hangvétellé alakul.

Szécsi jelenségei, szépségei, „kincsei”, amelyeket kézzelfogható vagy nem kézzelfogható mivoltukban összegyűjt a külföld partjairól, mind egyetlen emlékszférává alakul, és a visszagondolás mint időbeli visszacsúszás lesz hirtelen megint a jelen, a múlt felelevenedik. Természeti jelenségekről, színekről, fényekről, kagylókról szól az írás, olyan sallangmentes narratívával, ahol mégis minden részlet jelentőssé válik. Szécsi az útleírás pontosságával szerkeszti meg a sorokat. Az elbeszélés olykor prózavers formájában jelentkezik.

Szécsi gondolatvilágából érdemes kiemelni azt, amit a költészetéről és költők személyéről vél. Hatással volt rá például férje, Nagy László és Juhász Ferenc, Kasák vagy József Attila. Prózaí írásai ellenére Szécsi költőnek tartja és vallja magát. A költő mint próféta jelenik meg, olyan emberként, aki őszinteségét megőrizve élete végéig mindent elmond a világnak, amit gondol.

Szécsi Margit rendkívül szókimondó. A *Pillanat – Nap-illat* című egységben mérlegeli az embereket, az állami-társadalmi rendszert, változásokat, és saját származását. Szécsi Adyhoz hasonlóan megpróbál prófétaként megszólalni, hogy hangsúlyozza a változás szükségességét. Küldetéstudata a költő személyét helyezi előtérbe. Azt tartja, mindent, ami pozitív, hirdetni kell, és a világ jobbításán kell a költőnek dolgoznia. A „költészet sorskérdés” Szécsinél. A költő sorsa véletlenszerű, mégis alakítható, és aki költőnek született, kiváltsággént

kell értelmeznie saját életét, ezt a küldetést komolyan kell vennie. Szécsi is, Ady is a költő személyéhez szorosan hozzárendeli a hazát, a nemzeti arculatot, a származás fontosságát és meghatározó jellegét. Az ének, mint a magányosan, de erőteljesen és rendíthetetlenül küzdő léleknek a harca az állami hatalommal (a költőnőt az '50-es évektől kezdődően megfigyelték egészen 1990-ig). A mítoszok világa is megjelenedik Szécsinél a *Szent Búborék* című kötetében a mesejellegű és fantáziaversek, valamint az én-versek, és a dekadens hangvételi költemények csoportjában.

Szécsi Margit szerelmi jellegű költészetét meghatározza kapcsolata Nagy Lászlóval. Elmondja, hogy férje hogyan alakította ki saját költészeti világát. „Nagy László úgy jutott el céljáig, hogy felszínre hozta a népköltészetet: magát a forrást is, tisztán. És megbélyegezte a *Menyegzőben*, a forrás felszíni meggyalázóit.” Nagy László ősi, szinte a sámáni erőig visszanyúló tematikát emelte fel, a régi magyar idők dallamait, ritmusait. A mai kor folklórájának elemeit elegyítette a modern költészet környezetével. Hirdetett ő is, „alászállt”, és prófétaként tért vissza. Szécsi szerint Nagy László „korunk költészetének legnagyobb megújítója”, örökké hordozza magában a mondanivalót, az újat. Biztat és ösztönöz, hogy az ember térjen vissza a „tisztá forráshoz”, hogy a múlt becsességeit a jelen számára örökítse át, és ezzel a jövőbe is menekítse át mindezt. A hosszú távú kulturális értékek, eszmények megőrzésére vállalkozik. Szécsi emlékezik: „a nép minden korban kibocsátja a maga mesebeli hőstét, aki a védtelen igazakért a legnagyobb kockázatot vállalja mindig – mert ő maga is nagystílusú védtelen ember.” „A magyar nép mindig magányosan küzdött a megsemmisülés ellen, leghűbb szövetségese mindenkor a költő volt. A jó vers, az ének sokszor az egyetlen becsületes megnyilvánulás volt, amiben a tömegek hihettek. Így lett a költészet, a népköltészet létezése számunkra sorskérdés. [...] Hi-

szem, hogy a nemzet valós értékeinek, gondjainak, erkölcsi útjának magas fokú megfogalmazása ma is elsősorban a költő öröklött joga és kötelessége. [...] Századunk magyar költészetében e léptéket Ady Endre, József Attila után Nagy László tette meg.”

A vers legyen érdekes, legyen igazi (igaz!) tartalma. „A költő társadalmi lény, a világot magában hordozza. De mint egyedüli ember egyszeri és megismételhetetlen” – hangsúlyozza Szécsi. A költő különös típusa az embernek: vállal, hirdet, ír, van és nincs. Kikölti magát vagy eltűnik. „A költészet sorskérdés”, a költő szabad ember. „Költővé lenni, költőnek elindulni sosem volt könnyű, ma sem az. Ezért igen fontos a nemzedék maga-megbecsülése. Kell, hogy ez a generáció is fölismerje önnön erejét, egységének fontosságát, szétágazó problémáinak az eredőjét... A költő [...] nem adja és nem adhatja föl magát.” Hangsúlyozza, hogy erősnek kell maradni abban a XX. században, ahol a modern kor más érvényesülési lehetőségeket ad vagy nem ad. „Költői erényei: a tömörségre, szépségre, józan tisztességre való törekvés bizvást lehetnének egy új generáció erényei [...], ami a költőt igazából jellemzi, az az írás.” Generációtól függetlenül, ha valaki költő, egyaránt hordoznia kell verseivel ezeket a pozitív jelenségeket. A szó és az írás ereje a költeményeken keresztül – az antikvitás, a reneszánsz vagy a klasszicista költészet nagy moralistáinak példájára – és a kor, melyben a költő él, örök érvényű írást képes létrehozni, és megőrizni. Szécsi emellett a költemények kifejezési módjának változatosságára is hangsúlyt fektet. A költőnek kötelessége a morál és a szép közvetítése. Legyen kortárs, jelenvaló szabad ember. „A magyar költészetben kezdetől máig a nemzet létkérdése égető ügy volt. Szeretni, szépségeket meglátni –, és költészetünkben mindig azzal a fájdalmas kérdéssel hangzott el: Meddig? S hogy lehet énekelni, de magyarul még meddig, s kinek? Ez a tragikus árnyalat a magyar köl-

tészet általában megkülönbözteti a nyugati költészettől.”

A költészet nem más, mint zene. Fontos elem Szécsinél a népiség, a népzene, a folklorisztikus részletek bevétele a szövegkörnyezetekbe, a költészeti és zenei műveltet a népi elemek kötik egymásba nála, egyszerűségükben és egyediségükben, nemzeti jellegükben teszik speciálissá a magyar verselést. „Az énekelt költészet idejében nem volt kilátástalan a költő ügye. A hangokról mindenesetre tudomása volt, már az ősközösségből. [...] A művelten az egész nép részt vett, csiszolva folyamatos dalolásban a megrögzített tényeket, jelenségeket, jelenést.” Zene és szöveg együtt jár. A hangsúlyozott népszövegek, népdalok mint költemények vannak jelen a magyar – és minden nemzeti – kultúrában. A költő énekelhető verseket alkot. A jövő számára menti és örökíti meg ezeket a motívumokat. Népdalnak és költeménynek tehát a közös alapja a zene, a zenei kultúra. „Énekelni pedig – ugyan ki fogja a költőt?” „A versnek fel kéne dobnia a hallgatóságot és költőt egyaránt. A vers: ének, s ének az, amit sokan és hittel énekelnek. Az ifjúság éneke és hite: lenyűgöző lenne. Énekelni csak költészetet lehet, mint a népdal is tömegdal volt, így alakította ki a szöveg végső tömörségét is a közös éneklés.”

A *Tenger véled!* vers egyben a kötet meghatározó fogalmi körét is kifejező nyelvi játék része, és ez a játék sem más, mint maga a költészet. Szécsi anagrammaversei nagy jelentőséggel bírnak, szereti a saját nevének betűit is megkeverni a szójáték, a nyelvel való játék örömeiben, és komoly átváltoztatások eredményeképpen. Prózáiban is felfedezhetők olyan sorok, melyek prózaversek. Szécsi prózakötetében ábécésorrendbe, listászerűen szedett felsorolásban olvashatjuk az anagrammaverseket *Anagramma-szótár* címmel. Itt a rendszerrel, társadalommal kapcsolatos szavak kapnak nyomtatókat. Az eredeti szavak és az ezekből képzett anagrammák között véletlenszerű

[Szemle]

fogalmi kapcsolat létesül. Ilyenek például a leninizmus (Smuz, leinni!), a propaganda (pang a Prado), a kommunizmus (mumus mozink), a belpolitika (alibitek lop), vagy az *Értelemiség* („Ismétel rég / s elmér igét. / S leég. Miért? / Termésig él, / mégis eltér. / S mit ér? El-ég”), és a *Birodalom* („A morbid ól”. / Iroda-lomb, / barom-idol. / Idom rabol.) című versekben. „A szó is: milyen ős-öreg. Mennyit alakították, kop-tatták, amíg mai alakját, jelentését elnyerte. S ezt is, a szót is használhatjuk lélektele-nül, gépiesen és gonoszul is. De föl is emelhetjük, meg is nemesíthetjük... Hogy megszépül a szó, hogy cseng, ha megfelelő helyét a versben megtalálja! S az ember, aki elmondja az is megszépül, lelkében, még arca is megnesesedik”

Szécsi Margit a költészetet művészetnek tartja, a költőt olyan művésznek, aki tehetséggel rendelkezik és arányérzékkel, a költeményét úgy építi fel és alkotja meg, mint egy festő vagy építész a műalkotásokat. A költemény maga is műalkotás, és a költő azáltal több, és műve is, hogy ezt a tehetséget és géniuszt adja bele, különlegeset alkot vele. „Tehetség nélkül nincs költészet. Arányérzék nélkül a tehetség halálra van ítélve. Arányérzék vagy van, vagy nincs. Arányérzék nélkül a tehetség számtalan útvesztőbe kerülhet. Fecsegés, gyűlölködés, érzélgés, formátlanság, túlcifrázás, összetevőtlen összetettség, zavaros egyszerűség. Tehát: tisztátalanságok a tartásban s a megfogalmazásban.” Ha a művész a műalkotás esztétikai rejtelmét nem sajátítja el, nem lehet igazi művész. A műalkotás pedig elveszti magasabb rendű létezését, kívülre kerül minden igazi értéknek.

Kassák Lajos költészetének párhuzama is megfigyelhető Szécsi gondolataiban. *Új Elmélet* című prózai interjújában is kifejti: a költészet „forradalmi állapot” is kell hogy legyen. Szécsi a kassáki munkásságban rejlő forradalmiságra céloz, Kassák (versek K-tól) „antimilitarista magatartását” a mára alkalmazza. Kassák olyan örök érvényű szerzők és művészek sorába tartozik bele, akiknek próféciáit modern koroknak el kell sajátítaniuk. Szécsi hangsúlyozza, hogy a „mai társadalmi viszonyokkal [...] cselekvőleg teljesen tisztában kell lennie a költőnek, s ezen belül kell tudnia újat s előre vivőt megállapítania. És elveit azonnal, cselekvőleg helyreigazítania, ha erre szükség van. Másként baj van vele, mint társadalmi lényel. Tehát: mint költővel! Mert a költő, vagyis a művész, a társadalommá szerveződött anyag egyik csúcsképlete [...] A valódi művész nem lehet korszerűtlen, mert máris nem tekinthető művésznek.” A költészet művészete a korhoz igazodó cselekmény kell legyen, és cselekményjellege magában hordozza a forradalmi jelleget, a tettrekészséget, ahogy Kassák irodalmi-képzőművészeti tendenciáiban, kiáltványaiban is felfedezhető mindez. Kassák forradalma tehát nem militarista kifejlésű forradalom, hanem a kultúrának, költészetnek és mindennemű művészetnek a forradalma, amely a világot előbbre képes vinni, és amelyben a forradalom az *újnak* a jelképe. „Minél jellegtelenebb egy nép, annál kevésbé tudja lefordítani saját nyelvére, saját jellemére, saját *javára* a megváltó eszméket, annál irányíthatóbb lesz.” „A mai ember a holnap hordozója: felelős aggodalma a holnapot mentheti meg.”

HÖRCHER ESZTER

Felette minden gyanúnak?

Oláh András: *Érintetlenül*

z ember olykor csak meglehetősen hosszú utakon érkezh

el magához. Gauguin történetét sokan ismerik, de hát az ő története egyben sokak története is; a XIX. század művészei közül például azoké a sokaké, akik olyannyira áhítoztak az egyszerűsége, s aztán majd mindegyikük kénytelen volt felismerni, hogy a valaha odalett tiszta egyszerűség után, a tudással ruházott léleknek valószínűleg lehetetlen csak úgy visszavetkeznie az ártatlanságba, az egyszerűbe.

A naivság, a nagy egyszerűség kívánása Gauguint a messzi Tahitiig vitte. Hogy ott meglelte-e, amit keresett, s azt találta-e, amit keresett, legalábbis kétséges – mindenestre pályája végén maga is dogmák szülőjévé vált, noha semmitől sem akart szabadulni annyira, mint épp a doktrínerektől.

Lehet, hogy az egyén egyszerűségereje együtt párolgott el ártatlanságával? Akárhogyan is, az utána való vágy nyakra-főre újrakél. Ami nem csoda, elvégre a dolgokat sajátosan összeszövő őszegyszerűségénél, ha az ember eltalálja, ha tényleg beletalál, mi sem monumentálisabb. Nem a költőieskedés nélküli költészet, a kevésszavúság a lenyűgöző a lengyel Herbert vagy az amerikai Williams művészetében? S mint elérendő célt, nem ezt a szózenétől távoli tónust, nem ezt a prózából kinyerhető formai erőt kívánja magának régtől Oláh András? Az inas, szikár stílt, amelyet némelykor minimalizmusnak mondanak.

Miként minden kiszemelt cél, a minimalizmus is megkötés; e tekintetben ugyan csak meggondolandó a gyakorlati élet egyik

HUNGAROVOX KIADÓ,
BUDAPEST, 2008

nagy mágusának, Henry Fordnak az üzenete:

„Minden, ami felesleges, kiküszöbölendő.” A minimalista keresztvizét különben az veheti föl, akinek a műhelyében a hétköznap az ünnep – semmi színezés, semmi farsang, semmi hars hang vagy a szavak ajándék zenéje. Az igazi minimalizmus a kevés, a fakó, a feltűnésmentes, a puritán méltóságánál kezdődik. Mintha az ember igenis hinne önnön érintetlenségében. Valahogy úgy, ahogyan Oláh András igyekszik megformálni önhitét: felette minden gyanúnak – mint írja. Az íráskülsőt ékítő eszközök minduntalan hátravetése vagy tapintatos használata azonban nem jelenti, hogy csupán valami kis hűvös vér jár Oláh költeményeiben.

A külsőleg egyszerűsége töre vers: belül csupa gyöngédség, csupa keserűség, csupa ború, fájdalom, csupa szerelem, csupa érzés. Ha maga és egy másik én nevében így sóhajt: „egymás szokásaiban fuldoklunk”, egyáltalán nem esik nehezére, hogy e rossz érzelmet egy könyvlappal odább még följebb erősítse, mondván: „alantas vádak présében vergődünk”. Egyébként is Oláh nagy lelke: merő vívódás és számvetés; az állandó nekifeszülés pedig bizonyos cirkuláris jelleget kölcsönöz írásainak. Folyton ugyanoda tér vissza; ugyanaz a keserű közérzet, ugyanaz a borongó hétköznapiság, az a felhők alatt kuporgó szürke lét (s persze a pincében télire eltéve egy-egy kis öröm) hívja versre. Amennyiben igaz, hogy egy vérbeli minimalista költő szíve élményét is inkább az eszére bízta, Oláh Andrásnál ez éppen a visszajáról van; amit tud, dehogya akarja ő lekicsinyelni, vagy a

[Szemle]

bölcsélet bagolyvárába fölvinni. Az ő zaklatott poétalelke talajt óhajt, a hétköznapi valóságnak óhajtja, de semmiképp sem „a blablát földúsítani némi nyelvi / leleménnyel” (*egy vers születése*). Hogy az Oláh-féle műhely logisztikai képe és a nagy költészet igénye között érdemes-e összefüggéseket keresni, külön kérdés lehetne. Mindenesetre: ahol nem tér el a higgadt, tárgyilagos hangnemtől, ahol dekadens egyéniségét képes önnön kis tere s a megtapasztalt mélyvilág élményeivel kielégíteni, ahol elég neki a kurtára nyesett terjedelem, ott éli csúcspontjait.

Az *Érintetlenül* szerzője azonban egy kicsit úgy van, mint aki valamennyi érzékszervét a szíve által felügyeli. Hová illant innen már a minimalizmus ábrándja! Oláh egyszerűen hajlamos érzelmileg túlforni. Egyik-másik versében nemhogy megállapodna a kifejező egyszerűségénél – továbblendül, hagyja, hogy elragadják benyomásai, nem egyszer a *locus communis* laposáig esve alá. Nem, nem arról van szó, hogy az efféle futamok hamis gondolattal járnak. Hanem arról, hogy a közhely (igazával együtt is) már csak közhely marad, s pláne ha versbe viszik, érdektelen és erőtlen, mert-hogy semminő új képzetet nem kelt az olvasóban. Tessék csak: „hozzád simul mint sápadt avar / a nedves utcakövekhez”, „a könnyek nedves barázdákat / hagynak átrajzolt arcodon”, „szemedből kiégtek a tegnapi fények / a bűnöket föléltek a gyűlöletet átaludtuk”. Költőország hány polgára ragadtatta magát az idők során hasonló szavakra?

Ráadásul, úgy látszik, más ösvények is vezetnek az *Érintetlenül* az erőtlenig. Gesztusok, amelyeknek eredendő célja alighanem épp az erő mutatása volna. Mert lám Oláh András, ez a közvetlen, bonyolultságtól védendő poéta néhanapján hinni vél az artisztikum versnövesztő erejében. Szívügy, szociológia, műhelyvallomás, tulajdonképpen mindegy is, mi ihleti, ha egyszer a mesterség lelke szállja meg szerzőt, ha rendkívüli és váltig művészi akar lenni, ha

buzgalmában összetéveszti a fogalmazást az alkotással. Azt írja egy helyütt: „szorongat az éj orgyilkos abroncsa”. Hogy az éjnek abroncsa van – no jó! De hogy az az abroncs: orgyilkos – így sok. Sok a meghatódásból, amikor „csontos ágaikkal alamizsnát / kunyerálnak a fák”, a „kacér tegnapok homályos inge villan” pedig már-már önparódia.

A külsőleg puritán vers hol mutat hát hozzáférhető energiát? Azokban az epigrammatikus formákban, ahol a megvalósult szándék: a mély egyszerűség nem enged az érzelmességnek. Ahol a versbe tudatosan bevont zsurnalizmus távol tartja a művészkedést, ahol az élc és a nosztalgia ellenére hatalmasakat sóhajt a vágy, és friss fantázia lobban. Akad példa bőven: „nyakamban zihál az ősz”, „nincs más vágyam / mint tesztedhez újra beszélőre menni”, „itt maradt bennem az érintésed: / tele van / megfjejtethetlen szándékkal”, s egy haiku: „álmok hámlanak: / a tű fokán túl a vég- / telen kalitka”.

Noha ez maga a romlatlan poézis, de szerényebb léptékben is folytatásra érdemes fejlemény, az *Érintetlenül* igazi vívmánya mégis valami más. Az, hogy a versek együttese el tudja hitetni a szemlélővel, hogy az írott szó ritmusaiban és képeiben, az alapvető lírai igazságok mellett, él egy bizonyos finom, a köznapokhoz, az élet házias jelenségeihez fűződő diszkrét költészet, amelynek megérezkítése talán nem is kíván teljes kifejtést, e költészetnek ugyanis egy-egy újonnan felfedezett íz, árnyalat, kifürkészett részlet a lényege, azaz ízeiben sem egyéb, mint teljében, és fordítva. Tehát feltehetőleg elegendő pusztán a hányadára rámutatni, és az egész megelevenedik. Az ilyesfajta versképzésből szinte természetszerűleg következik a minimalizálás apropója, formaképző beállítottságként az úgynevezett jéghegyelvel rokon szemlélet, amit Oláh Andrásnál talán arányosításnak lehetne nevezni. Vagy még másképp: a szavak iránti feltétlen hitnek. Az írás misztériuma ér össze itt az írás profánságával, hogy ki-

derüljön: mit ér a tömérdekség álma a részletek világánál.

Nem olyan komplikált dolog ez. Adva van egy félig varázsos, félig földies mesterség, hozzá egy ember a maga nagyon is földies hitével. S íme, áll a vers-

készítés portálja. Ám az már egyáltalán nem mindegy, hogy a portál után odabent mi zajlik; mit csinál az ember az ő hitében: fogalmaz vagy alkot.

KELEMEN LAJOS

Lelkesítő, meglepő, tanulságos

Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban

(Szerkesztette Fedinec Csilla)

Nem szokványos dolog talán tudományos munkák minősítésekor a „lelkesítő” vagy a „meglepő és tanulságos” jelzőket használni.

Az *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban* című tanulmánykötet kapcsán azonban, mely az Oktatási Minisztérium és a Magyar Tudományos Akadémia által közösen működtetett Domus Hungarica Scientiarum et Artium ösztöndíjrendszer határon túli ösztöndíjasainak tanulmányait közli a jelenkori magyar önismeret és önzonosság kérdéskörében, ezek a jelzők kívánkoznak a papírra. Ennek oka talán tájékozatlanságunkban és előítéleteinkben rejlik. Mert mit várunk a XXI. század elején egy olyan tanulmánykötettől, amely a Trianon óta eltelt majd' egy évszázadnak a határainkon túlra került magyarság életére, nyelvére, kultúrájára és identitására gyakorolt hatásait dokumentálja? Lehangelő statisztikákat, elkeserítő látteleket és mindenek előtt pesszimizmust főként olyan kutatóktól, akik a maguk bőrén tapasztalták-tapasztalják a kisebbségi lét nehézségeit.

Ezzel szemben kötet, mely Görömbei András *A nemzeti önismeret értékei* című előszava után tizenhat tanulmányt közöl határon túli kutatók: irodalomtörténészek,

MTA MAGYAR
TUDOMÁNYOSSÁG
KÜLFÖLDÖN ELNÖKI
BIZOTTSÁGA, BUDAPEST,
2008

nyelvészek, történészek, szociológusok, néprajzkutatók tollából, az írások lendülete, lelkesedése, korszerű gondolkodásmódja s a múlt

eseményeit bölcsen elemző, de a jelenkori cselekvés lehetőségét kereső optimizmusa révén meghökkenti az olvasót. A kötet négy nagy fejezetre bontva (*Identitáskonstrukciók, A nyelv mint szimbólum, Történelmi léthelyzetek, Az irodalom eszköztára*) ismert meg a határon túl élő magyarság identitásának alaptényezőiről végzett kutatások eredményeivel.

Az első fejezet a magyarságkutatás jelenét általánosságban elemző, téves előítéleteket és mítoszokat leromboló két tanulmánnyal nyit. Liszka József néprajzkutató *A népi kultúra helye és szerepe Európa egyik ütközési zónájában* című írása a néprajzkutatás mai alapkérdéseivel szembesít. Mi lehet a néprajz tárgya a „népi kultúra” eltűnésével? Egyáltalán: melyik társadalmi réteg hordozza a népi kultúrát? Nemzetközi vagy nemzeti tudomány-e a néprajz? Mi számít magyar sajátosságnak? E kérdések kapcsán hívja fel figyelmünket olyan téveszmékre, miszerint a népi kultúra hordozója csak a paraszti kultúra lehet, vagy hogy a székely kapuban, a gulyáslevesben

[Szemle]

vagy a csárdásban, azaz a népi kultúra mitikus elemeiben kellene keresnünk kultúránk legsajátosabb jegyeit. Felhívja figyelmünket rá, hogy egy adott nép kultúráját nem érthetjük meg a szomszédos népek kultúrájának összehasonlító vizsgálata nélkül, s hogy a néprajz nemcsak archaizmusokat kereső tudomány, hanem művelődési, társadalmi folyamatokat vizsgál és értelmez, így tárgya nem a konzerváló, hanem az adaptáló-változó kultúra, melyben az adaptáció jelensége nem degradálódását, hanem ellenkezőleg, életképességét jelzi.

Veres Valér szociológus tanulmánya szintén előítéleteinkkel szembeesít. A Kárpát-medencei magyarok identitásának fő sajátosságait vizsgálva állapítja meg: a határon túli magyarság identitása kultúrnemzeti identitástudat. A határon túli magyarok magyarságukat pozitívan élék meg, ragaszkodnak szülőföldjükhöz, s a helyi másik nemzettel s a két identitás ütköztetésével sokkal kevésbé van konfliktusuk, mint gondolnánk. Majd két tanulmány, Lampl Zsuzsanna szociológus és Göncz László történész írása mutat elemző közelképet a felvidéki fiatal értelmiség önképéről, illetve a muravidéki helyzetről. Ez utóbbi tanulmány a térség utóbbi száz évének történelmét, a térségben élők (szlovénok és magyarok egyaránt) két állam közötti ide-oda csapódását bemutatva vonja le a tanulságot: az erőszakos nemzetiségi politika mindig visszacsapásra kész, ezért veszélyes eljárás. A múlt század magyar nemzetiségi politikája is felelős tehát azért, hogy a Muraközben a magyar kisebbség napjainkra gyakorlatilag megszűnt.

A nyelv mint szimbólum című fejezet szintén újszerű, meglepő és optimizmusra okot adó tanulmánnyal indul, a nyelvész Szilágyi N. Sándoréval. A tanulmány külön értéke, hogy a szerző e nyelvtörténeti újítását bevezető, az MTA 2002. évi akadémiai közgyűlésén tartott előadását eddig írásban még nem publikálták. Előadásában ő mondta ki ugyanis először az eddigi nyelv-

történeti korszakolás tarthatatlanságát, rámutatva, hogy Trianonnál új határt kell meghúznunk. Az új magyar kor nem tart tehát máig, hanem csak 1918-ig, onnantól a „legújabb magyar korban” vagyunk. Hiszen Trianon után a nyelvhasználat nem maradhatott ugyanolyan: a magyar nyelv jelenleg egyszerre nyolc országban változik, s a folyamatot mindenhol más-más tényezők befolyásolják. Ugyanakkor figyelmeztet bennünket: a magyar nyelv Trianon óta dokumentálható különfejlődését nem kell a nemzethalál víziójához kapcsolnunk, hiszen a változása nem a pusztulás, hanem az életképesség jeleit mutatja. A nyelvi különfejlődés tudományos tényként való elfogadása mellett érvelve biztató jelként említi a Magyar Értelmező Kéziszótár új kiadását, mely már a határon túli területek nyelvhasználatát is figyelembe veszi, valamint a kolozsvári Szabó T. Attila Nyelvi Intézet működését, melynek célja olyan nyelvművelés, amelynek alapelve a nyelvi különfejlődés elfogadása, s melynek „még csak hasonlítania sem szabad ahhoz, amit általában nyelvművelésnek értenek”. A következő tanulmány, Lanstyák István nyelvész írása továbbviszi Szilágyi N. Sándor gondolatát. Új terminust vezet be: nyelvi különfejlődés helyett szétfejlődésről beszél, ezzel is hangsúlyozva a határokon túli magyar nyelvhasználat egyenjogúságát az anyaországbéliével. Hangsúlyozza a különfejlődés korszerű dokumentálásának szükségét, megemlítve az eddigi eredményeket: a 2008-ban elkészült, határon túli magyar szókinccset összegyűjtő online adatbázist, s a jelenleg készülő Microsoft Office XP szövegszerkesztő programjaihoz formálódó szótárkiegészítést. Péntek János tanulmánya a magyar nyelv erdélyi helyzete kapcsán szintén a nyelvművelés fontosságát hangsúlyozza, hisz az erdélyiek identitástudata nem etnikai, hanem elsősorban nyelvi jellegű: legmeghatározóbb tényezői a nyelv és a család. Az oktatás tehet sokat az asszimiláció lassítása érdekében. Bár sok negatív tendencia folytatódik az erdélyi nyelvhasz-

nálók körében (a nyelv térvesztése, a beszélők számának apadása), a változás mégsem lineáris vonalat követ. Pozitívként említhető, hogy az utóbbi években nőtt a születések és a középiskolás tanulók száma az erdélyi magyarság körében. Csernicskó István a kárpátaljai magyarság azonosságtudatát elemezve hasonló következtetésre jut: Kárpátalján a nyelv a legfontosabb identitásképző, a nemzeti tudat kiemelt jelképe. Egyetlen ukrainai nemzetiség sem ragaszkodik úgy a nyelvéhez, mint a magyar. Péntek Jánoshoz hasonlóan ő is az anyanyelvi iskoláztatásban látja a magyar nyelv identitásmegetartó erejének letéteményesét.

A *Történelmi létbelyzetek* fejezet Mészáros András a magyar és szlovák filozófiatörténet-írás közös gyökereit feltáró tanulmányával nyit. Míg a filozófiatörténet-írás mindkét oldalról szeret kisajátítani egyes korai szerzőket, a tanulmány rámutat: ha a szlovák és a magyar filozófia történetében kontinuitást keresünk, akkor azt a két nemzeti filozófia közös előtörténetében lelhetjük csak fel. A közös háttérről való leválás a nemzeti nyelv használatával kezdődött el. A „kié az elsőbbség?” dilemmán tehát csak egyféleképp lehet túllépni, mégpedig annak elismerésével, hogy a két filozófia egy közös gyökérből fakad, ami a XVI–XVII. századi iskolai filozófia. Szlovák és magyar filozófiatörténet közös büszkesége lehet, hogy ez a korai filozofálás a civilizációs lemaradás ellenére lépést tartott az európai filozófia változásaival.

Simon Attila és Popély Árpád történet-szek tanulmányai a cseh és szlovák telepések bécsi döntések utáni kényszerű migrációjáról és az 1946 utáni csehszlovák-magyar lakosságcsere szlovákiai magyar áldozatairól szólnak. Egymást kiegészítve mutatják be mindkét oldal szenvedéseit, az őket ért igazságtalanságokat. A tanulmányok is igazolják, hogy az igazságtalanságot másik igazságtalansággal nem lehet fölszámolni, s hogy az erőszak nem igazolható vélt vagy valós sérelmekkel. A törté-

nelmi fejezetet Molnár Józsefnek a kárpátaljai magyarság népszéghöldrajzát vizsgáló tanulmánya zárja, mely a 2001-es ukrainai népszámlálás adataira, demográfiai és társadalomkutatási forrásokra támaszkodik, s a kérdéskör etnikai-földrajzi vonatkozásait helyezi előtérbe.

Végül a kötet utolsó fejezete az irodalom eszköztárának vizsgálatával nyújt betekintést a határon túli magyarság jelenkori identitásának problematikájába. Alabán Ferenc a kisebbségi magyar nemzeti irodalmak értéklehetőségeiről, a teljes magyar irodalomhoz való viszonyáról írva megállapítja: a nemzetiségi irodalom forrásai a fejlődés irányát is kijelölik, determinálják. Szót ejt a terminológiai bonyodalmakról (kisebbség-nemzetiség-etnikum) s a változás szükségességéről: a defenzív magatartás és a kisebbségi beszédmód feladásának elkerülhetetlenségéről. Hangsúlyozza, hogy egyetlen magyar irodalom, regionális hagyományok és kisebbségi irodalom kapcsolatai egymást közvetlenül éltető és aktivizáló kontextusok. Tendenciáik hasonlóak, de a kisebbségi magyar irodalom jellemzői, hogy célközönsége elsősorban saját regionális közege, elsősorban nem szöveg, hanem élményközpontú, ezért nem kísérletező, hanem inkább hagyományos narratív technikákat alkalmaz. Érvényesülése elé kisebbségi volta ezért korlátokat emel.

Faragó Kornélia tanulmányában azt vizsgálja, melyek azok a sajátos jellemzők, amelyek a nyelvükben-etnicitásukban eltérő elbeszélésekben is jelzik a kulturális areához való tartozás azonosságát. A válaszába a tájképek, tájképi diskurzusok, a távollét, a hiány, az idegenségtoposz, a határhelyzetek és a tárgyszimbolika határon túli irodalmakban való megjelenését vonja be. A tanulmány legérdekesebb gondolatai az irodalmi szövegek muzealizálási eljárásaira és az újszerű perszonális mítoszteremtésre, a történelem és az én mitikus összefonódásaira irányítanak figyelmet. Cseke Péter írása a kolozsvári Jancsó-fivérek és Dsida Jenő irodalomszemléletéről

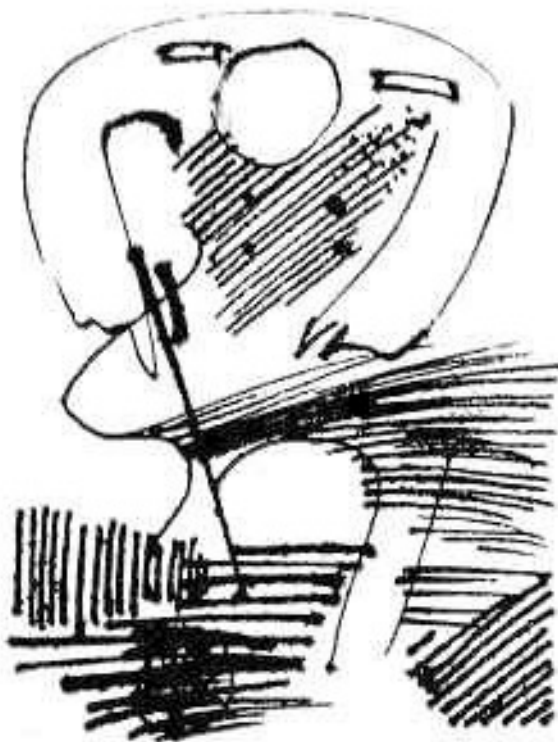
[*Szemle*]

közül megvilágító erejű információkat, míg a kötet záró tanulmánya, Vállasek Júlia *Hatalom és csáberő* című munkája egy XX. századi román író, Liviu Rebreanu két világháború közt keletkezett regényeinek magyarságképét bemutatva tart érdekes tükröt a magyar olvasó elé.

A határon túli magyarság jelenkori kulturális-nyelvi-identitásbeli helyzetét bemutató tanulmánykötetet a szempontok soka-

ságának megismerésével, új információk és egy korszerű, pozitív, nyitott szemlélet birtokában teheti le az olvasó. A fizikai megjelenésében is igényes könyv egyetlen hibája, hogy a kiadáskor nem gondoltak a szociológiai tanulmányokat kísérő ábrák színhasználatának értelmezhetetlenségére fekete-fehér megjelenés esetén.

KULIN BORBÁLA

A Hítel júliusi számának szerzői

<i>Dobos László</i> (1930) Pozsony	<i>Miklosovits László</i> Albertirsa	<i>Sarusi Mihály</i> (1944)
<i>Dusa Lajos</i> (1948) Debrecen	<i>Móser Zoltán</i> (1946) Bicske	Balatonalmádi
<i>Gál Sándor</i> (1937) Kassa	<i>Nagy Pál</i> (1924) Marosvásárhely	<i>Serfőző Simon</i> (1942) Miskolc
<i>Hörcher Eszter</i> (1984) Budapest	<i>Necz Dániel</i> (1989) Budapest	<i>Szabados György</i> (1971) Telki
<i>Kelemen Lajos</i> (1954) Kaposvár	<i>Nyilasy Balázs</i> (1950) Budapest	<i>Szikra János</i> (1954) Pátka
<i>Kiss Benedek</i> (1943) Budapest	<i>Nyiri Péter</i> (1980)	<i>Szöllősy Tibor</i> (1940) Nyírmada
<i>Kulin Borbála</i> (1979) Budakalász	Sátoraljaújhely	<i>Taxner-Tóth Ernő</i> (1935)
<i>Kurucz Gyula</i> (1944) Budapest	<i>Oláh András</i> (1959) Mátészalka	Budapest